№ 23. Յունիս 21. — 1873 — Յունիս 21. № 23.

ՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹԻ ԳԻՆԸ։

Տարեկան գինն է 5 ռուբլի (փոստի ծախսով)։ Օտարաքաղաքացի բաժանորդները պիտի դիմեն այս հասցէով. Въ Тифлисъ. Въ Редакцію Армянской Газеты „Мшакъ".

Թիֆլիսում կարելի է ստորագրվել խմբագրատան մէջ (Արծրունու տուն) և պ. Ցատուրեանցի խանութում։

ՄՇԱԿ

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԵԱՆ ԸՆԴՈՒՆԵԼՈՒԹԻՒՆ։

Մասնաւոր յայտարարութիւն տպել տուողը պիտի վճարէ 10 հասարակ տառի համար 1 կոպէկ արծաթ։ Յայտարարութիւններ տպվում են հայերէն, Ռուսերէն, Վրացերէն, Ֆրանսերէն, Գերմաներէն և Թուրքերէն։

ԳՐԱԿԱՆԱԿԱՆ ԵՒ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹ

ԵՐԿՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Մեր բարձր ուսում ստացած Օսէփներ։—Ներքին տեսութիւն։ Նաւթի հանումն Բագուի կողմերում։ Նամակ Քութայիսից։ Նամակ խմբագրին։ Ներքին լուրեր։—Արտաքին տեսութիւն։ Նամակ Պարսկաստանից։ Արտաքին լուրեր։—Խառն լուրեր։—Առևտրական։—Յայտարարութիւններ։

ՄԵՐ ԲԱՐՁՐ ՈՒՍՈՒՄ ՍՏԱՑԱԾ ՕՍԷՓՆԵՐ

I

Գուցէ ոչ մի հայոց Թատրոնական գրւածքի վրա այնքան խօսեցած չէն Թէ լրագրութեան մէջ Թէ մասնաւոր կեանքի շրջաններում, որքան պ. Սունդուկեանցի նոր հեղինակած և Թիֆլիսում ներկայացրած „Քանդած օջախ" պիէսայի վրա...

Հասկանալի է՝ երբ շատ են խօսում մի բանի վրա, յայտնած մտքերը մեծ մասամբ միմեանցից տարբերվում են։ Մէկը ասում է վատ չէ, միւսը անպիտան է, երրորդը արհեստական կողմից Թոյլ է, և այլն, և այլն... մի խօսքով գովում են, հայհոյում են, քննադատում են, կամ արհամարհանքով պիէսի բոլոր արժանաւորութիւնը ուրանում են,—բայց դարձեալ խօսում են...երևի՞ բան կայ, որ խօսում են....

II

Մեր յօդւածի նպատակ չէ ոչ արհեստական կողմից նայել պիէսի վրա,—մեզ գլխաւորապէս Թանգագին է միտքը, ոչ էլ Թատրոնական քննադատութիւն գրել այդտեղ,—մենք այդ արդէն արած ենք „Մշակի" նախընթաց համարներից մինի մէջ...

Մեզ հետաքրքրում է միտքը....

Շատերից լսել ենք ամենատարբեր դատողութիւնները գլխաւորապէս Օսէփի տիպի մասին,—և այդ ապացոյց է, որ մեծ մասը, գուցէ անգիտակցաբար, այնուամենայնիւ հասկացել է որ Օսէփը գլխաւոր տիպ է պիէսայի մէջ, ուր վերա կայանում է ամբողջ գրւածքը՝—մենք կասենք մինչև անգամ, որ Օսէփը պիէսի սիրտն է, նրա ոգին....

III

Շատ և շատ մտքեր ենք լսել Օսէփի մասին, բայց մեծ մասամբ կրկնվում էր և լսելի էր լինում անբաւականների բերանից Թէ՝ Օսէփը տիպ չէ, այլ կուկլա է, Թէ նա Թոյլ, անշնորհ, անորոշ էակ է, որովհետև նայելով նրա վրա չես իմանում Թէ մարդը ի՞նչի սնանկացաւ (կոտրացաւ), Թէ նա խօսքով բողոքում է մեր հասարակութեան անպիտանութեան, խաբեբայութեան և այլն պակասութիւնների դէմ,—իսկ գործով ոչինչ չէ անում։ Նա պիտի հերոս լինի, ասում են ոմանք, նա եթէ բողոքում է, պիտի իմանայ և գործել և յաղԹող հանդիսանալ այն հրէշաւոր անիրաւութիւններից, որ նա կարողացել է նշմարել իր հասարակութեան մէջ։

IV

Ներկայացրէք ձեզ մի հասարակութիւն, որ հինը Թողած՝ նորը դեռ ևս չէ սեփականացել, որ մօտիկ անցեալում, կարելի է ասել դեռ երեկ, միայն երկու ճանապարհ գիտէր դէպի նիւԹական ապահովութիւնը՝ պատահմունք (օրինակ ժառանգութիւն) և վաշխառութիւն կամ հարստահարութիւն .... Աշխատանքը, բառիս բուն նշանակութեամբ, ծանօԹ չէ նրան.... ով որ ազնիւ է չէ կարող իրան ապահովել.... Ազնիւ խօսք, երդում, համոզմունք,—դատարկ բաներ են.... ով որ պարտք է անում, իր պարտքը վճարելու համար ուրիշից պարտք է առնում և այսպիսով իր կրեդիտը պահպանում է աչքին Թոզ ցցելով.... դ ի փ ն ի ս ի ա...։ Ով որ պարտ է մեկին, փոխանակ վճարելու՝ շինում է մի սուտ վեկսիլ իր մի ազգականի վրա, կամ իր ադվոկատի անունով և այսպիսով ազատվում է իր պարտատէրից....

V

Մեր ասված հասարակութեան ամեն շրջաններում հինը, այսինքն նահապետականը Թողած է, իսկ նորից ընդունված է գլխաւորապէս արտաքին ձևերը, շռայլութիւնը, լրբութիւնը... մի խօսքով նորի միայն վատկողմերը...

Սունդուկեանցի պիէսի մէջ երկու նշանաւոր տիպեր կան՝ Օ ս է փ ը և Փ ա ս օ ն։

Օսէփը հասկանում է իր հասարակութեան բոլոր անպիտանութիւնը, նա բացի սորանից ազնիւ մարդ է, նա իրան ապահովելու կամ հարստանալու համար չէ կարող այն անել, ինչ որ անում են Փասօները,—բայց նա լուսաւորված մարդ չէ, նա չէ կարող կամ բոլորովին փոխել իրան, կամ իր շրջապատողներին.... նա բողոքում է, այդ նրա միակ զէնք է և իր վարմունքի մէջ նա ազնիւ է,—ուրեմն նա յաւդելի, պատերազմող տիպ է, որովհետև նրա մէջ խօսքը և գործը համաձայն են միմեանց հետ։ Բայց իր շրջանի մէջ առաջին և միակ բողոքող լինելով, նա անչափ Թոյլ է, որ կարողանայ իրագործել այն, որ քարոզում է։ Նա հասկանում է և ուրիշ երկիրների հասարակական և ընտանեկան յարաբերութեանց արժանաւորութիւնը, բայց դեռ այնքան լուսաւորված չէ որ կրթէ իրան շրջապատողներին, կրթէ իր շրջանը....

Ընդհակառակն նա ինքն ենթարկվում է շրջանի անպիտան ազդեցութեանը.... նա անդադար բողոքում է, բայց հօսանքը նրան քաշ է տալիս իր հետևից,—և նա այդ գիտէ։

Նա ընկնում է,—բայց միայն ն ի ւ Թ ա պ է ս....

Ու նա ընկնում է բ ո ղ ո ք ե լ ո վ....

VI

Փ ա ս օ ն ընդհակառակն Թէև ծնել է նոյն անպիտան շրջանի մէջ, ընդունում է կեանքը ինչպէս նա է, նա գիտէ որ եթէ նա ազնիւ լինէր, նա դժուարութեամբ կարող էր առաջ գնալ։ Հարկաւոր է խաբել՝ և նա խաբում է, հարկաւոր է հարստահարել,—և նա հարստահարում է։ Եթէ աւելի շահաւէտ է երդումը կոտրել, նա երդումը կոտրում է, եթէ նիւթական հաշիւը պահանջում է ազնիւ խօսքը չը պահել, նա իր տուած խօսքը յանդգնաբար, անամօթ կերպով հերքում է.... նա անում է այն, ինչ որ շահաւէտ է,—իսկ միջոցների մէջ ընտրողութիւն չէ անում։ Ամենակեղտոտ միջոցը լաւ է, եթէ իր նպատակին հասնում է....

VII

Կարծեմ հասկանալի է որ Օսէփը և Փասօն երկու հակառակ տիպեր են,—բայց պիտի աւելացնենք, որ բացի նրանց մէջ ցոյց տուած զանազանութիւնից կայ և մի ուրիշ, շատ մեծ տարբերութիւն՝ այն է որ Փասօները շատ են, իսկ Օսէփները քիչ։

Այդ է պատճառ, որ Օսէփներին դժուար է և անհնարին է կռւել հօսանքի դէմ, մի հասարակութեան դէմ, որ բաղկացած է Փասօներից։

Օսէփը առաջին կենդանի բողոք է Փասօների մէջ, Օսէփները կռւողների առաջին շարք են անբարոյականութեան դէմ...Հասկանալի է, որ առաջինները լինելով, նրանք պիտի ընկնեն։

VIII

Օսէփը, ասում է մեր կրթված, բարձր ուսում ստացած հայը,—անորոշ մի տիպ է, Թոյլ, յիմար էակ է։ Նա միայն բողոքում է, խօսում է, բայց չէ գործում։ Նա անընդունակ է յաղթել այն անիրաւութիւթիւնները, որոց դէմ բողոքում է....

IX

Հրաւիրում ենք ձեզ ձեր սեփական շրջանի վրա մի հայեացք ցցելու։ Հաշվեցէք որքան ձեր մէջ էլ կան Օսեփներ...։ Նրանի՜ Թէ միայն բողոքով ընկնող Օսէփները գտնվէին.... բայց....

Պնդենք սառնութեամբ և անկողմնապահութեամբ մեր դրութիւնը։

X

Մենք նոր սերունդս, ուղարկված ենք եղել կամ ծնողներից, կամ հասարակութենից ուսում առնելու։ Մեզ ասեցին գնա, ուսում առ և ժամանակով մարդ կը դառնաս.... Ն ի ս ի ա...

Մենք աշխատեցինք, գուցէ կեանքի ամեն զուարճութիւններից մեզ զրկելով, ուսում ստացանք, յետ եկանք,—մեզ ոչ Թէ միայն համակրութեամբ չեն ընդունում, բայց նոյն իսկ նրանք, որք մեզ ուղարկեցին, ոչ գործ դնել են ուզում մեր հմտութիւնները, ոչ ճանաչել են կամենում մեր բարոյական զոհաբերութիւնները, ոչ յարգել մեր մտաւոր կարողութիւնը.....։ Ն ի ս ի ա են մեր բոլոր ջանքը, և երկար ժամանակ կը մնան ն ի ս ի ա...

Գնա, ինքդ աշխատիր, ասում է մի մարդ, որ Թէև ինքն աղքատութենից բարձրացել է մինչև մեծ կարողութիւնը ո՞վ գիտէ ինչ ճանապարհով....գնա աշխատիր.... էլի ն ի ս ի ա.... աշխատիր այն հասարակութեան մէջ, ուր որ աշխատանքի հարկաւորութիւն չկայ....

XI

Այդ և սորա նման դրութեան մէջ ի՞նչ ելք կայ բարձր ուսում ստացածի համար։ Նա ուսում է առել, նա ծանօթացել է ճշմարտութեան հետ, նա վառված է գործելու, արդիւնաբերելու ցանկութեամբ, նա կեանքի մէջ ամենից բարձր դասում է արդարութեան գաղափարը....

Այդ բոլորը խօսքով,—իսկ գործո՞վ....

Պատահելով կեանքի արգելքներին, մտնելով կեանքը,—ենթարկվելո՞ւ է նա արդեօք հօսանքին, կամ յաղթող դուրս գալու է պատերազմից։

XII

Եթէ մենք պահանջում ենք Օսէփից, որ մեր առևտրական փտած շրջանի մէջ հանդիսանում է որպէս առաջին և միակ բողոք, եթէ մենք պահանջում ենք որ նա չը բաւականանայ բողոքներով և խօսքերով, այլ պատերազմող և յաղթող դուրս գայ.... որքա՜ն ուրեմն աւելի իրաւունք ունենք նոյն պահանջել բարձր ուսում ստացած շրջանից....

Բայց կարո՞ղ ենք արդեօք....

XIII

Այն դրութենից որ մենք նկարագրեցինք, ի՞նչ ելք ունի բարձր ուսում ստացածը։

Կարող է նա հերոս դուրս գալ, հանդիսանալ ոչ Թէ միայն որպէս բողոքող, այլ և որպէս յաղթող հասարակութեան մէջ պատահած բոլոր արգելքներից.... հազիւ Թէ...

Մեծ մասամբ մենք տեսնում ենք, որ նա կամ յուսահատվում է, պատահելով արգելքներին, սկսում է անգործութեան մէջ անցնել օրերը, մաշվում է և անհետանում....

Կամ բարձր գաղափարներով գալուց յետոյ, հաստատ դիտաւորութեամբ որ և է արհեստով պարապելու, կամ ազատ պարապմունք ճարելու, արդիւնաբերող լինելու,—վերջը դարձեալ ինչպէս ուրիշներ են արել, ենթարկվում է կատարելապէս հին շրջանին....

XIV

Նա սկզբից բողոքում էր այն ամեն բանի դէմ, որին կամայ ակամայ, փոքր առ փոքր ենթարկվեցաւ։ Նա գուցէ այնքան զարգացած է, որ ինքն էլ հասկանում է իր մտաւոր անկումը, գուցէ այնքան ազնիւ է, որ խոստովանում է....

Նա շարունակում է բողոքել, բայց հօսանքը նրան տանում է,—և նա գիտէ այդ։

Նա անորոշ տիպ չէ, մենք նրան յարգում ենք։ Եթէ նա չէ կարող չենթարկվել շրջանին, եթէ նա բողոքելով ընկնում է,—մենք նրան ներում ենք, որովհետև նա բողոքողների, կռւողների առաջին շարքերից լինելով, չէր կարող չընկնել....

XV

Բայց կայ ընկնել և ընկնել....։ Եթէ նա Թէև միշտ ազնիւ մնալով, միշտ բողոքելով, միշտ ներքին կռիւը տանելով՝ վերջը ենթարկվում է ա ն հ ր ա ժ ե շ տ ո ւ թ ե ա ն ը, հօսանքի ոյժին,—նա իսկապէս չէ ընկնում....

XVI

Եթէ այդպէս են մեր բարձր ուսում ստացածների մեծ մասը, ի՞նչպէս կարող ենք մենք ներողամիտ չը լինել դէպի Օսէփը, որ ոչ մի ուսում ստացած չէ, որ մեր առևտրական դասից է....

Բայց որքա՜ն աւելի աններելի կը լինէր մեր բարձր ուսում ստաց[illegible]ների կողմից արհամարհանքով նայել Օ[illegible] վրա, եթէ խղճմտաբար քննելով իրանց սեփական վարմունքը, իրանց շրջանի վրա անաչառ աչքով նայելով,

կը համոզվէին, որ համալսարանից դուրս եկած, կրթված, լուսաւորված, մարդասիրական, բարձր մտքերով վառված երիտասարդներից շատերը՝ գնալով գնալով ոչ թէ միայն հերոսներ չը դարձան, — այլ հաջիւ կարողացան լուսաւորված Օսէփներ դառնալ:

XVII

Այդ բաւական չէ: — Նրանի՜ թէ միայն բողոքող և պատուով ընկնող, թէև թոյլ բայց ազնիւ Օսէփները գտնվէին համալսարանականների շրջանում, — բայց ի՞նչ կասէք, եթէ խղճմտաբար քննելով բարձր ուսում ստացածների, կրթվածների շրջանը, — դուք կը պատահէիք այդ շրջանի մէջ և լուսաւորված փասօներ....

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՆԱՖԹԻ ՀԱՆՈՒՄՆ ԲԱԳՈՒԻ ԿՈՂՄԵՐՈՒՄ

Բագուի մօտակայքում շատ տեղերից դուրս է գալիս նաֆթը. բայց առաւելապէս Բալախանի գիւղում, որ գտնւում է Բագուից 11 վերստ հեռաւորութեամբ դէպի հիւսիսարևելք: Այստեղ քանդում են հորեր, մինչև որ հասնում են հողի այն լատերին, ուր գտնւում է նաֆթը: Հորերը քանդում են ոչ թէ մի որ և իցէ հաշիւներով նախագուշակութիւն անելով այլ բաղդի բերմունքին և յաջողութեան յոյս կապելով: Սրա համար շատ անգամ պատահում է և այն, որ ամենայն ջանքերից և 'ի գործ դրած փողերից յետ՝ նրանց յոյսը խանգարւում է, նաֆթի հետքն անգամ չը տեսնելով:

Հորերը քանդում են զանազան տեսակ.

ա) Մեծ տարածութիւն հող մինչև 3 սաժէն տրամագիծով սկսում են քանդել. մի արշին քանդելով արդէն պակասեցնում են տրամագիծը, մի արշին ներքև դարձեալ պակասեցնում են, այնպէս որ, վերջապէս բաւականին խորութեան մէջ, ուր յուսալի նաֆթ գտնել, մնում է մի փոքրիկ ծակ: Այս փոքրիկ ծակի մէջ մի քանի ժամանակ էլ մշակում են. եթէ նաֆթ չը գտան, հապա թողնում են բոլորովին. իսկ եթէ գտան, իսկոյն այդ ծակի մէջ դնում են միմեանց վերայ երկայն խողովակներ 1½ ոտնաչափ տրամագիծով. և բարձրացնում են, մինչև կը հաւասարի երկրի մակերևոյթին: Խողովակների շուրջը, որ առաջ քանդած էր լցնում են կրկին հողով և հորը արդէն պատրաստ է:

բ) Միւս հորերը շինում են այսպէս. գետինը փոքր ինչ քանդելուց յետ արդէն դնում են առաջին խողովակը և մի հասարակ մեքենայով սկսում են խողովակի միջով քանդել հողը նրա տրամագիծով. հարկաւոր ժամանակը դրւում են ուրիշ խողովակներ, որոնք կազմում են առաջինի հետ մի երկայն խողովակ: Հողը հանում են գետնի տակից վերև կողմն սեղմելով քարերի կամ մարդիկների ծանրութեամբ և մի թեթև դէս ու դէն օրօրելով խողովակը, որ մտցրած է ներս առաջին խողովակի միջով:

գ) Երրորդ կերպ հորերը փորվում են նոյնպէս, ինչպէս և երկրորդ՝ միայն այն զանազանութեամբ, որ ոչ թէ մարդիկ են այստեղ ծանրութիւն տալիս կամ քարերը, այլ մի մեծ շոգեշարժ մեքենայ:

Առաջին անգամ հողը դուրս է գալիս ջուր. իսկ յետոյ, երբ հասնում են ջրին տղմոտ: Իսկ երբեմն պատահում է և այն, որ պատահում են քարի, որին նոյնպէս պէտք է ծակեն և անցնեն, կամ մի այլ հնարքով հեռացնեն:

Երբ որ հորը պատրաստ է, սկսում են հանել նաֆթը: Նաֆթը հանում են մի պղնձեայ խողովակով, որ ազատապէս կարող է մանել հորի բերանով: Խողովակը ցածացնում են հորի մէջ մինչև բոլորովին լցւում է նաֆթով: Խողովակը ներքևի կողմից ունի մի կափարիչ, որ բացւում է դէպ 'ի ներս: Նաֆթը լցնելով խողովակը իւր ծանրութեամբ փակում է կափարիչը և խողովակը փակվում է տակի կողմից: Ի հարկէ, իսկոյն բարձրացնում են վեր և նաֆթը դատարկւում մի տակառի մէջ, ուրտեղից նա հոսում է և թափւում է մի մօտիկ համբարանոց: Խողովակը բարձրանում է մի չուանի օգնականութեամբ, որ պատատուած է անիւի չորս կողմով: Անիւը շարժում է կամ ձի (հասարակներում) կամ մեքենայ (լաւերում): Համբարանոցում նաֆթը լցնում են տակառների մէջ կամ տկերի և տանում կամ քաղաք մաքրելու, և կամ առաւելապէս Սուրախանի գիւղ Միրզոյեվի և Կոկորևի գործարանները: Բագուի և Սուրախանիի մաքրելու եղանակները միևնոյն են. միայն Սուրախանիում մաքրում են գազի ջերմութեամբ իսկ Բագւում ղրի, (ղըր ասւում է նաֆթի քէքան), որ ստանում են նոյնպէս հորերից: Վերոյիշեալ գործարաններում նաֆթը մաքրւում է մեծ մեքենաներով և հմուտ ու կրթեալ մարդիկներով: Այդ նպատակաւ հրաւիրում են քիմիկոս Ռուսաստանից կամ Գերմանիայից (Կոկորևի գործարան):

Համառօտաբար կը նկարագրեմ նաֆթ մաքրելու եղանակը, որ առաւելապէս վերաբերում է այդ գործարաններին: Նաֆթը ածում են մեծ կաթսաների (ղազանների) մէջ, որոնցից իւրաքանչիւրը կարող է իւր մէջ պարունակել մինչև 300 փութ նաֆթ: Կաթսաների վերի կողմը փակուած է և այդտեղից խողովակ է գնում միւս բաժանմունքը, որ լցուած է ջրով. այդտեղ զանազան պտոյտներ կատարելով խողովակը անցնում է միւս կողմից և բացւում է մի մեծ աւազանի մէջ: Կաթսայի իւրաքանչիւրի տակ գտնւում է հնոցը, որ վառվում է կամ գազով կամ ղրով:

Երբ որ կրակը վառում են, մի փոքր ժամանակից յետ արդէն սկսում են երևել պղպջակներ նաֆթի մէջ, պղպջակները մեծանում են, մեծանում և վերջապէս նաֆթը սկսում է շոգիանալ և ժողովւում է կաթսայի վերի կողմը, ուր տեղից անցնում է խողովակի մէջ, որ տանում է դէպ 'ի ջուրը: Շոգին անցնելով ջրից պաղած խողովակի միջով ցրտում է և հեղուկ դառնալով թափւում է պատրաստած աւազանի մէջ:

Այդ շոգիից ստացած նաֆթը դեռ բոլորովին մաքուր չէ. վասնորոյ նաֆթը ենթարկում են ծծմբաթթուի (сѣрная кислота կամ купоросное масло) զօրութեան: Ծծմբաթթուն ծծում է նաֆթից բոլոր ջրային հիւթերը և ածխացնելով պինդ մասերը բաժանում է նրանից: Այդտեղից ստացած նաֆթը դարձեալ ամենամաքուր չէ: Ենթարկում են Ѣдкій натръ-ի (կամ ինչպէս ժողովուրդը ասում է պօտաշ) ներգործութեան, որ բոլորովին մաքրում է նաֆթը. Ѣдкій натръ-ն էլ պէտք է զգուշաբար հանել նաֆթի միջից, որովհետև եթէ նրա մի ամենափոքր մասն անգամ մնացած լինի, դարձեալ նաֆթը փայլուն չի վառուիլ և մուխ կը ձևացնի:

Համարեա միևնոյն կերպով նաֆթը մաքրում են քաղաքում, միայն այդտեղի գործարանները աւելի վատ են և փոքր, բաժանմունքները քիչ և կաթսաները փոքր, թէև ճշմարիտ է և այն, որ կան այդ գործարանների մէջ մի երկուսը, որ միջին տեղը կարող են բռնել իւրանց կատարելագործուած եղանակներով:

Սուրախանիի գործարաններում նաֆթը միշտ կանոնաւորապէս է մաքրվում և ուղիղ հաշիւներով. իսկ միւս և հասարակ գործարաններում (քաղաքի) շատ աղքատ գիտութեամբ: Դորա ապացոյց կարելի է բերել այն փաստը, որ մեր հասարակ նաֆթ մաքրողները նաֆթի մի որևիցէ քանակութիւնից երբեմն ստանում են 40 փութ, միւս անգամ 50 և այլն. և չեն կարողանում իւրեանց բացատրել նրա պատճառը: Բացի սրանից երբեմն ստանում են շատ պարզ. երբեմն պղտոր:

Նաֆթը մաքրելուց յետ ածում են տակառների մէջ: Տակառները շինում են դրա համար նշանակուած արհեստաւորները. իսկ Կոկորևի գործարանում շոգեշարժ մեքենայով, որ դուրս է բերում ամէն մի փայտը այնպէս ուղիղ հարթուած և երկրաչափական հայեացքով ուղիղ, որ ամէն մի կտորը հեշտութեամբ գալիս է մի ուրիշ կտորի հետ: Ամենևին ծակտիք չունենալու համար, ներքևի կողմից փայտերի մէջերքը ծեփւում են: Այս վերջի գործարանն ամենալաւն է իւր բոլոր մասներով: Այստեղ կան մետաղ կտրելու տեղեր (մեքենաներ), նրանց կտորուածքը շինելու, նոր պիտոյքներ կազմելու, կիր այրելու և գազ պահպանելու բաժանմունքներ: Նաֆթը տակառների մէջ (մաքրուած) շոգենաւերով անցնում է Փօտագէն անունով Նիժէգօրօդեան տօնավաճառ և այնտեղից Ռուսաստան: Նաֆթը մաքրուած ամենալաւը Բագւում ծախւում է փութը 1 մանէթ 40 կոպէկ ամանով. աւելի վատը փութը — 1 մանէթ 30 կոպէկ ամանով: Առանց ամանի առաջինը փութը արժէ 90, երկրորդինը 80: Անմաքուր նաֆթը մի քանի ամիս առաջ խալվարը արժէր 9 մանէթ. յանկարծ ցածացաւ մինչև մէկ մանէթի. իսկ այժմ բարձր գինը 5 մանէթ, մի քանի բացառութիւններով (օրօրինակ 3 և 4 մանէթ): Նաֆթի գնի այդպիսի ցածանալու պատճառը մի քանի ուրիշ հետաքրքիր տեղեկութիւններով կ'աշխատեմ հաղորդել միւս անգամ:

Նաֆթը, ինչպէս կարծում են, յառաջանում է քարէածխի լուծուելուց կեդրոնական կրակի ազդեցութիւնից: Փորձից յայտնի է որ ամենամաքուր քարէածուխը չոր լուծելուց հանում է ճահճային գազ, նաւթ և այլն:

Բագու. Աղեքսանդր Քալանթարեանց.

ՆԱՄԱԿ ՔՈՒԹԱՅԻՍԻՑ

Մշակ չաբաթաթերթի 14 համարին մէջ տպուած կար Քութայիսից հաղորդած մի լուր, որ այս տարի աւագ հինգշաթի օրը քաղաքիս Հայոց եկեղեցւոյ մէջ քարոզը վրացերէն լեզուաւ է տվել, վրացերէն լեզուաւ է կարդացուել Սրբոյն Բարսեղի կեսարացւոյ հաղորդութեան համար ասած ճառը և այլն, և այս մասին, իբրև մի տարօրինակ անցքի մասին, ցանկութիւն էր յայտնուած խմբագրութեանդ կողմից, որ Քութայիսու Հայ հոգևորականութիւնը պարզաբանէր այս երևոյթի պատճառը:

Ուստի Ձեր ցանկութիւնը բաւարարելու և Մըշակիդ ընթերցողաց միտքը անդորրացնելու նպատակաւ ես ինձ պարտք եմ համարում հաղորդել Ձեզ հետևեալը:

Սրբոյն Բարսղի Կեսարացւոյ հաղորդութեան համար ասած ճառի կարդացողը ես էի յիշեալ եկեղեցւոյ մէջ և այն հայերէն ճաշոց գրքի վրա բանաւոր թարգմանութեամբ ի վրաց բարբառ, զոր և այլ անգամ ես կարդացել եմ ըստ սմին օրինակի և այն ի հարկէ, ստիպեալ միշտ: Նմանապէս և վրացերէն քարոզ տուողն էլ ես էի, ոչ միայն նոյն օրը, այլ և ուրիշ շատ անգամ էլ: Ահա պարզեմ Ձեզ բուն իսկ պատճառը:

Քութայիսու բնիկ Հայերը, ինչպէս և Վրաստանի միւս հայաբնակ քաղաքաց և գիւղօրէից բընակիչներէն շատերը, հայերէն բնաւ չգիտեն: Այս բանը այնպիսի մի պարզ ճշմարտութիւն է, որ իմ կողմից ամենևին ապացուցանելու կարօտութիւն չունի և յուսամ, ով որ փոքր ի շատէ ծանօթութիւն ունի սոցա հետ՝ յայտնաբարբառ կվկայէ խօսքիս իսկութիւնը:

Աչաց առաջև ունենալով մի կողմից յիշեալ ճառի բովանդակութիւնը և իմաստը ժողովրդեան հասկանելու կարևորութիւնը, ընդ նմին և նորա ընթերցումն Հայաստանեայց եկեղեցւոյ մէջ սահմանողաց միակ նպատակը, որ է զեկուցանել ժողովրդեան զհւրեանց խօսքերով հաղորդութեան մեծ սրբութիւնը և այն, թէ որպիսի պատրաստութեամբ պիտի մերձենայ մարդ այդ ահաւոր խորհրդոյն, և ի միւսմէ կողմանէ հոգևոր հովւաց և քարոզչաց անհրաժեշտ պարտականութիւնը, որ է կենաց բանը ժողովրդեան քարոզելու ժամանակ խօսել նոցա հետ այն լեզուաւ, որը աւելի հասկանալի է նոցա և դիւրամատչելի, այս երկու հանգամանքը, ասում եմ, աչացս առաջև ունենալով, ես ստիպուած եմ եղել միշտ ժողովրդեանս որ և իցէ հոգևոր սնունդ մատակարարելու դիտմամբ խօսեցած քարոզի ժամանակ գործածել վրացերէնը, որ է նոցա համար առաջին գործածականը: Եթէ ես այլապէս վարուէի, դա մի անհեթեթ բան կը լինէր, ըստ որում լոկ մեքենաբար ընթերցումն, ոչ մի օգուտ չէ բերում:

Ես չեմ ուզում մատնանիշ առնել, թէ քանի քանի հայաբնակ տեղերում, ուր ժողովուրդը չէ խօսում հայերէն, տեղական քահանայքը միշտ, իսկ այլ բարձր աստիճան հոգևորականք երբեմնակի, ստիպուած են լինում խօսել ժողովրդեան հետ օտար լեզուներով. ըստ որում այս դէպքերում ես չէ թէ կուրօրէն հետևել եմ այլոց օրինակին, այլ յատկապէս իմ սեփհական համոզմունքին, հպատակելով հարկին պահանջմանը:

Թէպէտ այո ես չեմ կարող չխոստովանել, որ այդ բանը մեծ պակասութիւն է ոչ թէ միայն տեղւոյս ժողովրդեան համար, այլ և միւս հայերէն չգիտցող հայոց համար էլ և հարկ կայ անվրէպ և ազդու միջոցներով այդ արատը ուղղելու, բայց այստեղ տեղը չէ դորա մասին խօսելու, միայն այսքանս կասեմ, որ այդ արատը վերացնելու կարողութիւնը մի ինձ պէս հոգևորականի ուժից շատ վեր է:

Ընդունեցէք, ազնիւ խմբագիր, իմ խորին յարգանացս հաւաստիքը, որով եղեց միշտ Ձեզ բարեհաճ Դաւիթ աւագ քահանայ Եարալեանց:

11-ն յունիսի 1873,

Պարոն խմբագիր

Խնդրեմ չը զլանաք տեղ տալու ձեր լրագրի մէջ այս իմ մի քանի տողերիս, վերաբերեալ հայ-թատրոնական բեմի պատմութեան:

„Кавказъ" լրագրի մէջ նորերումս դուրս եկաւ 51, 52, 63, և 64 համարներում «Պատմութիւն Հայկական բեմի» (Исторія Армянской сцены) վերնագրով, շարադրութիւն պ. Երիցօվի:

Պ. հեղինակը գովել խմբագիր գիտնական ամսագրի „Кавказская Старина" (Կովկասեան հնութիւն) բարեհաճել է՝ առանց որ և իցէ հաստատ տեղեկութիւններ ունենալու հայ-թատրոնական բեմի անցեալից, անգամ և ներկայից՝ *) գրել և տպել ռուսերէն լեզուով հայ-թատրոնական բեմի պատմութիւնը, թէ Պօլսոյ մէջ և թէ այստեղ Թիֆլիզում:

Մէկ կողմը թողնելով Պօլսոյ հայ թատրոնի պատմութիւնը, որի մասին գուցէ և շատ ճիշդ տեղեկութիւններ ունի պ. Երիցօվը, ես պարտականութիւն եմ համարում հերքել առ այժմ ամենախոշոր սխալներից մի քանիսը վերաբերեալ մեր բեմի պատմութեան, այն է՝ թէ ո՞ր կինն է եղել առաջին բեմ դուրս եկող Թիֆլիզի մէջ հայուհիներից:

ա.) Պ. Երիցօվը հաստատօրէն յայտնում է „Кавказъ" լրագրի կարդացողներին որ բեմ դուրս եկող առաջին հայ կինը եղել է յարգոյ տիկին Սօֆիոյ Մէլիք-Նազարեանցը: Դա ճշմարիտ չէ. առաջին դերասանուհի անուն կրողը իւր վերա և բեմ դուրս եկող կինը եղել է յարգոյ տիկին Սօֆիոյ Շահինեանցը, Դալալ Ղազօի մէջ. 1862 թուին, փետրվար ամսին, որը մինչև այժմ պատահած ժամանակ չէ զլանում օգնելու հայ թատրոնական բեմի գաղափարին:

Երկրորդ բեմ դուրս եկողը կանանցից եղել է տիկին Սաթենիկը, օրիորդ Աբրահամեանցի անունով, իսկ երրորդը արդէն եղել է յարգոյ և տաղանդաւոր դերասանուհի տիկին Սօֆիոյ Մէլիք-Նազարեանցը 1863 թուին Սանդուխտ կոյսի դերի մէջ: Այստեղ չը պէտքէ մոռանալ և դերասանուհի տիկին Արամեանցն որ մինչև ներկայ օրերս շարունակում է ծառայեցնել իւր քանքարը հայ-բեմին:

բ.) Պ. հեղինակը շատ բաներ ճշմարիտ չասելուց յետոյ, մոռացել է յիշել իւր հնարած պատմութեան մէջ «Արուսեակ» ողբերգութեան ներկայացման երևոյթը, որպիսի պիէսայի արժանաւորութիւնը ոչնչով պակաս չէ սրտաշարժ «Շուշանիկ» ողբերգութեան յիշողութիւնից...:

Այդ ողբերգութիւնը յօրինուած է պ. Երիցօվից ի յիշատակ կարծեմ Պօլսոյ դերասանուհու Արուսեակի:

Այդ երևելի ողբերգութեան միջի գործող անձինքը, հագնուած զանազան խաչակիր ասպետների հագուստներով, դուէլ դուրս գալով միմեանց հետ Լօռուայ ձորերում, մեռնում են բեմի վերա անհետևանք, թողնելով իրանց հնարող հեղինակին լալագին տխրութեան մէջ.

Իմ միտս է նա և այն անցքը, որ երբ կրկնութիւնների ժամանակ Արուսեակի դեր կատարող տիկին Սօֆիոյ Մէլիք-Նազարեանցը, տեսնելով որ վերջին արարուածի մէջ բոլոր գործող անձինքը մեռնում են և նա մնում է միայն բեմի վրա, անորոշ դրութեան մէջ, հարցրեց ըէժիսօր պ. Մ. Աղաբեգեանցից.

*) Այս բանը ես կարող եմ հաստատել ապագայում:

—Ես ինչ անեմ, պ. Աղաբեգեանց երբ բոլորը մեռնում են…

—Ըշտէ դուն ալ մեռիր ամա՛ն, որոտաց պ. բէժիսօրը։

Առ այժմս թող բաւականանայ պ. հայ-թատրոնական պատմագիրը այս իմ երկու ճիշդ նկատողութիւններով, իսկ յետոյ եթէ կը կամենայ, ես կը յիշեցնեմ և ուրիշ շատ բաներ, որոնցից օգուտ կարող է քաղել պ. Երիցովը իւր թատրոնական պատմութիւնը ուղղելու համար։

Թիֆլիս. յունիսի 9-ին. 1873. Գ. Ջմշկեան

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

Բագուից հաղորդում են մեզ, որ յունիսի 4-ից սկսվեցան հարցաքննութիւններ ծխական դպրոցում (որ գտնվում է Մարդասիրակ. ընկեր. հովանաւորութեան տակ) իսկ օրիորդաց ուսումնարանում (որ բոլորովին պատկանում է ընկերութեան), ինչպէս լսեցինք սկսվելու են ամսիս 12-ից։

***

Պ. Ա. Քալանթարեանը գրում է մեզ Բագուից, որ իր անցեալ նամակումը ճահճային գազի վրա գրուած է թէ նա ծանր է օդից $^{14}/_{5}$ անգամ։ Բայց պէտք է լինէր $1^{4}/_{5}$ անգամ։ Պարտաւորութիւն ենք համարում ուղղել այդ տպագրական սխալը։

***

Նոյն պարոնը գրում է մեզ՝ մամուլի տակից դուրս եկաւ նորերումս երկրորդ մասն «Անբաղդ Սանդուխտ Աղուանցի» գրքոյկի, հնգոտնեայ տաղաչափութեամբ. աշխարհաբար լեզուով։ Առարկան վեր է առած ինկական հայոց կեանքից, և շատ հետաքրքրական է։ Աշխատասիրութիւն Մովսէսի Ջօհրապեան արցախեցւոյ։ Այս շարադրութեան երկու մասն էլ, հեղինակի միւս աշխատութիւնների հետ վաճառվում է Մարդասիրակ. Ընկեր. գրավաճառանոցում։ Մենք էլ այս օրերս շնորհակալութեամբ ստացանք այդ գրքոյկը։

***

Кавказъ լրագիրը լսել է, որ շուտով պիտի հիմք դնեն օրիորդաց գիմնազիայի նոր շինութեան համար։ իսկ այս ամառը երաժշտական ընկերութեան բնակարանը (հին Ներսիսեան դպրոց) պիտի յարմարացնեն այնպէս, որ սեպտեմբերի 1-ից տեղաւորվի այդտեղ նոր օրիորդաց պրօգիմնազիա, որ տեղափոխվելու է Կուկիա (այժմեան գիմնազիայի բնակարանը) երբ նոր շինութիւնը պատրաստ կը լինի։

***

Փօթի-Թիֆլիսեան երկաթուղու գնացքը յունիսի 9-ից հետեւեալ կերպով երթեւեկութիւն է անում՝ ճանապարհորդների գնացքը մինչև Փօթի գնում է Թիֆլիսից առաւօտեան 8 ժամին 8 րօպ.։ Խառն գնացքը (մինչև Սուրամ) երեկոյեան 8 ժամին 17 րօպ.։ Գալիս են Թիֆլիս՝ ճանապարհորդների գնացքը 10 Ժ. 49 ր. երեկոյեան, խառն գնացքը 3 ժ. 13 ր. կէսօրից յետոյ։

***

Ինչպէս յայտնի է ընթերցողին, Թիֆլիսում հիմնվող սպառման երկրորդ ընկերութեան կանոնադրութիւնը արդէն հաստատված է վարչութենից։ Այդ ընկերութիւնը նպատակ ունի միջին դասերին ներկայացնել առաջին պիտոյքի նիւթերը էժան գնով։ Չարուստ մարդը համեմատելով չքաւորի, միջակ դասի անձի, կամ աշխատողի հետ միշտ աւելի էժան է վճարում ամեն պիտոյքի համար։ Աշխատողը որ միանգամով բաւական մեծ գումար պատրաստի չունի, միշտ ամեն բանի համար, ամենաանհրաժեշտ պիտոյքի համար՝ համեմատելով թանգ է վճարում, որովհետև մաս մաս է առնում ամեն բան։ Սպառման ընկերութիւնը պիտի նպատակ ունենայ լրացնել այդ պահանջը աշխատող և միջին դասի։ Անդամակցութեան մուտքը մի րուբլ է, և այնուհետև անդամը պիտի ամեն չաբաթ 25 կօպ. մտցնի ընկերութեան մէջ։ Դրամագլուխ կազմվելուն պէս ընկերութիւնը պիտի առնէ ընդհանուր ժողովի վճռով այն մթերքը, որ աւելի պահանջվում է անդամներից։

***

Բագուից գրում են մեզ, որ մայիսի 27-ին կատարվեցաւ այդտեղ Մարդասիրական Ընկերութեան տարեդարձը։ Ներկայ էին ընկերութեան անդամները, նոյն ընկերութեան ուսումնարանի օրիորդները և հայոց ուսումնարանի աշակերտները։

***

Ղուբայից գրում են մեզ՝ թէ այդտեղ հայերից կան մինչև 25 հոգի լուտերականներ, որք շատ ժամանակ չէ կրօնափոխ են եղել Արութեանցի քարոզներով։

***

Թիֆլիսի բաժանումն պետական բանկի յայտնում է, որ հին թղթադրամները կընդունվին փոխվելու նորերի հետ՝ միայն մինչև յունիսի 30-ը։ Այնուհետև նրանք չեն ընդունվի և կը կորցնեն իրանց զօրութիւնը։

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՊԱՐՍԿԱՍՏԱՆ

ԻԲ. ՆԱՄԱԿ

Պ. Րաֆֆիի ուղևորութիւնից

Մուհարլէմ ամսի տասներորդ օրն էր, երբ ես հասայ Թաբրիզ քաղաքը։ Շիիտեան աշխարհը ողբում էր նահատակուած իմամների սուգը։ Դուքան, բազար փակուած էր, քրիստոնեայք երկիւղից տանից դուրս չէին գալիս, մուսուլմանները հագնուած էին սևերով, մզկիթների ամբիոնները ծածկուած էին սև պաստառներով, նոցա կտուրների վերա փողփողում էին նոյնպէս սև դրօշակներ, որոց գլխին ցցուած էր Ալիու սպիտակ թիթեղեայ աջը։

Զարդուած ճանապարհի հոգնածութիւնից, առաւօտեան ես զարթեցայ խիստ ուշ։ Տասներկու ժամն էր, երբ Մեսրոպը թէյ ներս բերաւ։ Յանկարծ փողոցէն լսելի եղան ծանր-տխրական հնչումները չեփորի, թմբուկների, որոց հետ միախառնուելով ճիչ, աղաղակ, լաց, հարայ-հրոց, որոտում էին սարսափելի բարբարոսական ներդաշնակութեամբ։

Այս ձայները դուրս կոչեցին իմ տանտիկնոջ աղջիկներին, որոնք վազելով դէպի կտուրը բարձրացան, որ այնտեղից թամաշայ անեն։

—Ինչ խաբար է, հարցրի ես Մեսրոպէն։

—Չը գիտեմ, աղայ, ասաց նա զարմացական կերպով. կարծես թէ, բոլոր Թուրքերը կատաղած են այսօր։

Հետաքրքրութիւնը ինձ նոյնպէս դէպի կտուրը տարաւ, ուր դրացիներից հաւաքուել էին մի մեծ բազմութիւն և նայում էին դէպի փողոցը, որտեղից անց էր կենում կրօնական ոգևորութեամբ խռոված ամբոխը։

Փողոցի ընդհանուր երկարութեամբ ձգուած էր կատաղի ամբոխի շղթան, բոլորն էլ մերկ, գլխաբաց, բոբիկ ոտքով, ծածկուած պատանքի նման սպիտակ կտաւով և ամէն մինը բռնած ունէր ձեռքումը բաց սուր։ Զարհուրելի տեսարան էր։ Նոքա, վիրաւորուած երեսներով ու գլուխներով, արիւնաշաղախ և այլանդակուած, յառաջ էին ընթանում, միաձայն գոչելով։

«Է՜յ, տադ Շիմր ալինիան,

«Ֆարեադ, Շիմր ալինիան»։

(Բողոք Շիմրի ձեռքից, աղաղակ Շիմրի ձեռքից *)։

Նոցա առջև հարկանվում էին թմբուկներ, հնչվում էին չեփորներ և տանում էին մի քանի դեղեցիկ երիվարներ զարդարած չուլերով և նախնական զէնքերով։ Մինը կրում էր սև դրօշակ, որոյ գլխին ցցած էր Ալիու արծաթեայ աջը։ Երիվարների վերա նստած էին շատուոր մանուկ երեխայներ, սև հագնուած, արիւնաշաղախ, որք երկու ձեռքով անդադար ցրվում էին իւրեանց գլխին յարդ, որ քարշ էր տուած նոցա կշտէն քսակով։ Դոքա իմամների դերի ընկած երեխայքն էին։

Սարսափելին այն էր, որ այդ մոլեգնեալ ամբոխի թւում գտնվում էին և մի քանի մանկահասակ պատանիներ, որոնք նոյնպէս կտրատել էին իւրեանց գլուխը և արիւն էր հոսում։

Մի եւրոպացի կին, իւր ամուսնի հետ կանգնած, նայում էր այդ արիւնաշաղախ բազմութեանը, խոկոյն սիրտը թուլացաւ, նուաղեցաւ և վայր ընկաւ։

Այդ խումբը անցաւ։ Նորան հետևից մի այլ խումբ կատաղիների։ Դոքա նոյնպէս մերկ էին, և փոխանակ սրերի, ունէին իւրեանց ձեռքին շղթայներ, որով անդադար մտրակում էին իւրեանց մերկ կուրծքը և մէջքը, որոց կաշին կապտել և սեւել էր չարաչար շղթայակոծ լինելէն։ Նոքա միաձայն գոռում էին «շախսէյ, վախսէյ. Հասան, Յուսէյն, Ալի, Մադաթ»։ Դոցա առջևով մի քանի մարդիք փայտեայ խոնչերի վերա, իւրեանց գլխին դրած, տանում էին Հասանի և Յուսէյնի արիւնով ներկուած դիակները։

*) Երբ Եզիդ Մօավիայի որդին իւր հօր տեղ խալիֆայ նստեց, Մուհամմէտի փէսայ Ալիու որդիքը՝ Հասան և Յուսէյն չը հնազանդուեցան նորան, և Քիւֆֆէցի արաբների խոստմունքներէն յուսադրուելով, աշխատում էին իւրեանց հօր իշխանութիւնը ձեռք ձգել։ Քիւֆֆէցիք դաւաճանելով իւրեանց խոստմունքը, Հասան և Յուսէյն իւրեանց փոքրիկ գունդով յաղթվում են, և սպանվում են Շիմրի՝ Եզիդի դահճի խենջարով, մուհարլէմ ամսի տասներորդ օրումը։ Նոցա դաւակները, ընտանիքը գերի են ընկնում, և կայքը կողոպտվում է յաղթողի զօրքերից։ Այդ պատճառը ունենալով կրօնական նպատակներ, սպանուածները համարուեցան նահատակներ և նոցա սուգը ամբողջ քառասուն օր կատարում են Ալիու կուսակից շիայները։ Ծան. հեղ.

Դոքա նոյնպէս անցան։ Հետևեց մի այլ խումբ։ Նրանք թէև բոլորովին մերկ չէին, բայց գալիս էին բոբիկ ոտքով և գլխաբաց, երկու ձեռքով անդադար զարկելով իւրեանց մերկ կուրծքին, որոց բախմունքէն թնդում էր օդը։ Նոքա տանում էին իւրեանց առջև մի խոնչի վերա դրած նահատակուած առիւծի *) դիակը, որը օգնութեան հասաւ իմամի որդւոց կոտորելու ժամանակ, և միաձայն գոռում էին.

«Էյ շիր, բիր գալ եթիշ հարաեայ, գօր «նա թուֆան դիւշուբ քարբալայեայ» (Ով առիւծ, դէ եկ, հասիր օգնութեան, տես ինչ մրրիկ է բարձրացել քարբալայի մէջ)։

Դոքա նոյնպէս անցան։ Յայտնուեցաւ մի այլ խումբ, բաղկացած այս քաղաքում ծառայող աբազցի (պարսիկ) ֆէրրաշներից։ Նոցանից ամէն մինը ուսին ձգած ունէր մի շալ և ձեռքով բախում էին երկու տախտակներ, որոնք յատուկ դորա համար շինուած էին։ Նոքա անցնում էին եղանակելով մի այդպիսի ողբ.

«Էյ վա՛յ, Յուսէյնամ,

«մէջլում Յուսէյնամ,

«դար քարբուբալայ

«քուշտէ շօտէ

«նուբրուլ դու էյնամ»։

(Վա՛յ, իմ Յուսէյն, թշուառ Յուսէյն, ով Քարբալայում նահատակուած երկու աչքիս լոյս)։

Տեսնելով որ դոքա վերջ չունեն, միշտ մինը միւսի յետքից յայտնվում էին նոր և նոր խմբեր, որոց ամէն մինը ներկայացնում էր իմամների որդւոց նահատակութեան որ և իցէ անցքը, ես իջայ կտուրից։

Այսօր ամենահարուստ հաջին, որոյ հինայով ներկած ոտքերը սովոր էին միայն կոխել խօրասանի փափուկ գորգերը, բոբիկ թափառում է փողոցներում, և մերկ կուրծքը կոծելով «էյ վայ Յուսէյն, էյ վայ Հասան» է կոչում։ Այսօր ամենաքնքուշ աչքերը մի շիայի, որք հազիւ դառնացած էին արտասուքի կաթիլներով, լաց է լինում և նոցա մի կաթիլ արտասուքը մարում է դժոխքումը այնքան կրակ, որքան չէին կարող հանգցնել ովկիանոսի ջրերը…

Երեկոյեան պահուն ես դուրս եկայ տանից։ Փողոցներում կատաղի ամբոխի թափօրը դադարել էր արդէն։ Շուկայներում հազիւ երևում էին մահմետականներ։ Նոքա հաւաքուած էին մէջիդներում, ողբալու համար, ուր մասնակցում են և կանայք։ Մի առանձին դաս մօլլաների, որք կոչվում են մասիյխուն, նոցա պաշտօնն է մուհարլէմի ամիսներում, կամ երբ կը ցանկանային, ողբ-ցաւակցական խօսքերով երգել և նկարագրել իմամների նահատակութեան պատմութիւնը։ Ամէն մի մէջիդում այդ մասիյխուններից մինը բարձրանում է մամբրօնի վերա, որոյ բոլորտիքը շրջապատած է նորա մանկահասակ երգիչ աշակերտներով։ Նա խիստ ողբալի ձայնով սկսում է պատմել և լաց լինել և երբեմն նորա աշակերտները ներդաշնակում են տխուր—սգաւորական հնչումներով պարերգ։ Մէջիդում հաւաքուած բազմութիւնը սկսում է ողբալ և արտասուք թափել։

Ես կանգնած, մի մէջիդի լուսամուտից նայում էի այդ հանդէսին։ Ահա մասիյխունի խօսքերից մի քանիսը, որք յիշեցնում են, գեթսեմանեան այգիի ղոհը, որ յօժարակամ ընդունում էր Տիրոջ հրեշտակի ձեռքից մահուան բաժակը։

«Երբ անիծուած Եզիդի զօրքերը պաշարել էին Ալիու որդւոց կուսակիցների փոքրիկ խումբը, երբ նոցա արդար արիւնով սրբվում էր քարբալայի հողը, երբ նզովեալ Շիմրի խէնջարը չողում էր Հասանի և Յուսէյնի, այդ անմեղ զոհերի, գլխին,—խոկոյն դղրդաց անդունդը, որոտաց երկինքը և գոռացին լերինք,—«ով Յուսէյն, թոյլ տուր մեզ մեր կայծակներով, բոցերով և կրակով սատակեմք այդ չարագործներին»։ Ձայն տուեցին նոքա։—«Հանգստացիր անդունդ, լռեցէք լերինք, և մի խռովիր երկինք. Յուսէյնը պատասխանեց, ինձ պէտք չէ ձեր կայծակը, բոցը և կրակը, զի ես տիեզերքի ստեղծողէն յառաջ ինքնակամ ընդունել եմ այդ անձնազոհութիւնը և ինչ որ գրուած է Յաւիտենականի գրչով՝ պիտի կատարուի»։

Բացի վերոյիշեալ ժողովները, որ լինում են մէջիդներում, քաղաքի զանազան նշանաւոր մարդիկների, կամ երևելի մօլլաների տներում գտանվում են առանձին տեղեր, որք կոչվում են թաքիայ, այդ մի քառանկիւնի շինուածք է, որ պարունակում է իւր մէջ բաւականին տարածութիւն տափարակ տեղ, որոյ չորեքկողմի պատերի մէջ զուգահեռաբար բաժանուած են փոքրիկ օթեակներ։ Նոցա մէջ նստած են հանդիսականք։ իսկ շինութեան մէջտեղումը, բեմի նման մի քառանկիւնի բարձրութեան վերա, ներկայացնում են իմամների նահատակութեան զանազան անցքերը, որ կոչվում է շաբիհ (նմանութիւն)։ Դերասանների պաշտօն կատարում են նոյն իսկ մասիյխունները։ Թաքեան հռովմէական կօլիզէի նման մի բան է, որ յատուկ շինուած է մուհարլէմի ամիսներում այդ կրօնական ողբերգութիւնքը ներկայացնելու համար։ Նա չունի ոչ դեկօրացիայ և ոչ կուլիսներ։ Այդ պատճառաւ դերերի փոփոխութիւնքը բոլորը կատարվում են աչքի առջև։ Բայց չը նայելով նախնական այդպիսի պարզ ներկայացման ձևին, նա մինչ այն աստիճան ներգործում է հանդիսականաց սրտին, որ դերասանների ձայնի հետ, միշտ միախառնվում է ժողովրդի լացը։ Այդպիսի ողբերգական ներկայացումները կրկնվում են ամբողջ քառասուն օր մինչև մուհարլէմի տասներորդ օրը. Նոցա ամէն մինը հարմարեցրած է որ և իցէ անցքին Ալիու սերնդի կեանքից։ Թէ և այդ ողբերգութիւնքը զուրկ են բեմական արհեստի արժանաւորութիւններից, թէ և նոքա շատ տեղերում հակառակում են պատմական ճշտութիւններին, այսուամենայնիւ, նոցա ջերմեռանդ—կրօնական բնաւորութիւնը, նկարագրուելով խիստ վառ գոյներով արևելեան երեւակայութեան, ներշնչում է շիաների մէջ այն խորին առասպելաբանական մոլեռանդութիւնը, որով նոքա անգիտակցաբար միշտ կապուած են միուսլամի ցնորքներին։

Այդ ներկայացումները, որպէս յիշեցիմք, ունեն բոլորովին կրօնական նշանակութիւն։ Նոքա չեն համարվում թատրօնական գործողութիւններ։

Ամբողջ Պարսկաստանի մէջ չը կայ ոչ մի թատրօն։ Եւ պարսից գրականութիւնը բոլորովին զուրկ է բեմական աշխատութիւններից։ Այսուամենայնիւ չէ կարելի մտածել, թէ պարսկաստանը ամենեւին չէ ունեցել բեմական ներկայացումներ։

Ամէն քաղաքներում կարելի է գտանել մի խումբ մոլաշրջիկների, որք կոչվում են օյինբազներ (ներկայացնողներ)։ Այդ մարդիկներից շատերը մի և նոյն ժամանակ գիտեն երաժշտութիւն։ Նոքա հարսանիքներում և զանազան խնճոյքներում ներկայացնում են փոքրիկ ծիծաղաշարժ փոդեվիլներ, որ կոչվում է օյին։ Կատակը այդ օյինների մէջ, շատ անգամ հասնում է խայտառակ և անբարոյական տեսարանների։ Այդ ժողովրդական օյինները մնացորդ պէտք է լինեն նախ քան մահմետականութեան ժամանակներից։ Իսլամի յայտնուելէն յետոյ ամէն մի՝ ամբոխի մարմնաւոր զուարճութիւնը գրգռօղ՝ խաղերը արգելուեցան։ Այնուհետև թէ թատրօն, թէ երաժշտութիւն և թէ երգեր, բոլորն ընդունեցին կրօնական կերպարանք։

Խիստ ուշ երեկոյեան ես դարձայ իմ իջևանը։ Այն գիշեր ինձ մօտ եկաւ իմ տանուտէրս, մի բաւականին հասկացող երիտասարդ հայ վաճառական։ Մեր խօսակցութիւնը մեծ մասամբ եղաւ նոյն աւուր հանդէսների վերա, որոնցմով ես շատ հետաքրքրուած էի։ Նա ինձ պատմեց, թէ, մուհարլէմի ամսում, ժողովուրդը գրգռուած լինելով վրէժխնդրութեան կրքերով, շատ անգամ ծագում են թաղական կուսակցութիւնների մէջ արիւնահեղ կռիւներ, որք հասնում են կոտորման և մինը միւսի կայքը թալնելուն։ Այդպիսի կռիւները աւելի բորբոքվում են այն մտօքի հաւատքով, թէ սպանուածները նոցա մէջ, ուղղակի դրախտը կը մտնէին։ Գլխաւոր, միմեանց հակառակ կուսակցութիւնները զանազան քաղաքներում, որոց մէջ մուհարլէմեան կռիւներ են պատահում, կոչվում են՝ հէյդարի և նամաթի, թէ ուսկից էին ծագել այդ կուսակցութիւնքը, եթէ ինչ նշանակութիւն ունէին նոքա, իմ տանուտէրը չը կարողացաւ ճշտութեամբ բացատրել ինձ։

Քրիստոնեաների, առ հասարակ մահմետականութեան չը պատկանող. ազգերի դրութիւնը մուհարլէմի ամսում, խիստ աննախանձելի է. մի անմեղ ծիծաղը, կամ արհամարհանքը նոցա կողմից դէպի մահմետականների սնոտիապաշտութիւնը, կարող էր վճռել նոցա մահուան դատակնիքը։ Այդ պատճառաւ հայերը և հրէայք, այդպիսի օրերում խիստ զգուշ են, նոքա հազիւ են տանից դուրս գալիս։

Միակ օգուտը, որ ծագում է մուհարլէմեան սուգերի պատճառաւ, այն է, որ հարուստներից շատերը այդ օրերում տալիս են իմամխէյրաթի կոչուած հոգեհացը և աղքատները կերակրվում են զօրանով։ Զանազան մեծամեծ տների որդիներից մանկահասակ պատանիներ, հագնուած արաբական ձևով, փոքրիկ տիկերը ուսից քարշ տուած, ար-

*) Ալին, ըստ շիաների աւանդութեան Մահմէդի յաջորդը, իւր անսահման քաջութեան համար կրում է մի այդպիսի տիտղոս շիրի խուդայ, որ նշանակում է առիւծ Աստուծոյ։ Այդ պատճառաւ դաղամների արքան առիւծը իւր առանձին պարտաւորութիւն համարեց օգնութեան հասնել իւր տիրոջ—Ալիու սերնդի կոտորելու նեղ րոպէում։ Ծան. հեղ.

ծածկի թասերով ջուր և չերբաթ են բաժանում բազմութեանը այդպիսի հացկերոյթների, և մանաւանդ թաքեաների մէջ. Նոքա կոչվում են ապասիներ, որք ներկայացնում են Ապասին, որը արաբիայի անապատումը զովացրուց իմամների ծարաւը։ Նոցա ծնողքը ուխտել են այդ պաշտօնը իւրեանց որդիներին, որը կատարում են քանի մի տարի։

ԱՐՏԱՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

—Ասում են որ Փարիզի բնակիչները դիտաւորութիւն ունին մի մեծ և շքեղ խնճոյք անել Պարսից Շահին պատւելու համար։

—Իտալիայի Թագաւոր և Թագաժառանգ վճռեցին այցելութիւն անել Վիէննայի աշխարհահանդիսին և այդտեղից դիտաւորութիւն ունին գնալ Բէռլին։

—Ժէնէվից գրում են „С. Петерб. Вѣд.“ լրագրին՝ այստեղ Թիէրի անկումն խոր տպաւորութիւն արաւ։ Վախենում են որ այսուհետև Ֆրանսիան դարձեալ կը խառնվի Շվէյցարիայի կղերական գործերի մէջ։

—Ժէնէվի մէջ հաւաքված շվէյցարական մշակները վճռեցին պահանջել՝ սահմանափակել օրական աշխատանքը 10 ժամով, բարձրացնել օրական վարձը, պայման դնել երեխաների աշխատանքին գործարանի մէջ, կնոջ և մարդու աշխատանքի մի և նոյն որքանութիւնը հաւասար օրական վարձով վարձատրել, հաստատել փոխադարձ օգնականութեան գանձարանները և հիմնել մի լրագիր որ մշակների պահանջմանց արձագանք լինի։

—Ֆրանսիայի այժմեան կառավարութիւնը նոյն միջոցներ է գործ դնում, ինչ որ գործ էր դնում և Նապօլէօնի տէրութիւնը։ Մակ-Մահօնի մինիստրները գաղտնի թղթեր են ուղարկում գաւառապետներին, յորդորելով նրանց պաշտպանել իրանց գաւառում պահպանողական կուսակցութեանը պատկանողներին, նրանց կաշառել։ Այդ տեսակ գաղտնի թղթերից մինը Գամբէթան Նոբերումս գտաւ և կարդաց ազգային ժողովի առաջ։ Պաշտօնական լրագիրները հաւատացնում են, որ բացի այդ թղթից ուրիշը չը կայ, բայց ազատամիտ լրագիրները չեն հաւատում.

—„Siecle“ լրագիրը ասում է որ պ. Բրօլի մինիստրութիւնը բռնում է բոլոր հեռագրալուրերը և երբ տեսնում է որ անհաճելի են տէրութեանը, ենթարկում է նրանց խիստ ցէնզուրային։

—Շվէյցարիայի լրագիրները հաղորդում են, որ Էվգէնիա կայսրուհին եկաւ Շվէյցարիայի Կօնստանց քաղաքը և այդտեղից գնաց Արէնէնբէրգ ամրոցը բնակվելու, որ Նապօլէօնի սեփականութիւն էր։

ԽԱՌՆ ԼՈՒՐԵՐ

Պարոն Մ․ Աւալեանցը գրում է մեզ Վիէննայից, որ այդ քաղաքի մէջ խօլէրայի կամ այլ հիւանդութեան երևալու լուրը բոլորովին սուտ է. մինչև այժմ Աւստրիայի մայրաքաղաքի մէջ հիւանդութեան նշոյլն էլ չը կայ։

⁂

Թէլաւից գրում են մեր լրագրին՝ Այս տարի անտանելի է թէլաւեցիների համար. ամեն օր լըսվում է թէ այս ինչ տեղ սպանութիւն է եղել, այն ինչ տեղ թալանել են։ Այս վերջին ժամանակն էլ սպանվեցան չորս հոգի՝ երկուսը հայեր են, մէկ վրացի և մի հրէայ։

⁂

Թէլաւի նահանգի Տուրիսցիխայ և կից գիւղերում ներկայ 1873 թուին առանց քահանայի թաղուածների թիւը հասնում է 15-ի։ Սորա պատճառը այն է որ քահանայից պահանջվող վարձը թաղման համար գիւղացու կարողութենից վեր է, այնպէս որ չը կամելով թաղել տալ վրաց քահանայի ձեռքով հայերը յանձնում են հողին իրանց ննջեցեալների մարմինները առանց քահանայի։ Հոգևոր իշխանութիւնը այդ երևոյթի վրա մինչև այսօր ուշադրութիւն չէ դարձնում։

⁂

Երկուշաբթի օրը յունիսի 18-ին հայ-թատրօնական խումբը ներկայացրեց ամառային թատրօնում Շիլլերի «Աւազակներ» դրաման։ Անաչառ կերպով ասելով ամենքը թոյլ էին իրանց դերերում, թէև ոչ մի և նոյն չափով,—բացի պ. Ամէրիկեանից, որ ճշմարիտ հասկացած էր իր դերը և իր խաղով պատիւ կանէր մի եւրօպական բեմին։

⁂

«Աւազակներ» պիէսայի ներկայացնելու ժամանակ մի լօժի մէջ, որտեղ նստած էին հայուհիք, որք երևի ոչ Շիլլերին կարդացած էին, ոչ էլ իրանց մայրենի լեզուին հմուտ էին,—մի օտարազգի, թէև հայերէն չը գիտենալով, մեկնում էր օրիորդներին և տիկիններին պիէսայի բովանդակութիւնը....

⁂

Օրդուբաթու մետաքսեայ գործարանի ընկերութիւնը յայտնում է հետևեալը։ Մենք պարտաւորութիւն ենք համարում դիմել Օրդուբաթու շրջակայ գիւղերի համազգայնոց, որք ըստ մեծի մասին պարապվում են շերամապահութեամբ (որդան ճիճու պահելով), սակայն չունեն կարողութիւն որ ամէն մէկն շինեն իւրեանց համար մետաքսեայ գործարան, որ իւրեանց ստացած աբրեշումն թել քաշեն, այս պատճառաւ շատ անգամ ստիպուած են լինում իւրեանց մեծ ջանքով ձեռք բերած արգիւնքն (կօկօն cocon) շատ պակաս գնով վաճառելու։ Այս մեր համազգայնոց կրած նեղութիւններն աչքի առջև ունենալով, Օրդուբաթու մետաքսեայ գործարանի ընկերութիւնն առաջարկում է և թոյլ է տալիս շերամապահ ցանկացողաց՝ իւրեանց ստացած արդիւնքից թել քաշեն ընկերութեան գործարանումն առանց վարձի, իսկ ստացած թելն ընկերութիւնն ընդունում է գործարանի մէջ փութն 300 րուբլի հաշուելով։ Ցանկացողներն կարող են դիմել գործարանի ընկերութեան ամենայն օր բացի կիւրակի և տօն օրերից.

Օրդուբաթու մետաքսեայ գործարանի ընկերութեան անդամ Մսի. Կարապետ Բաքայեանց։

⁂

Քարվան-Սարայ գիւղից հաղորդում են՝ անցեալ օրերում մեր գիւղացի մի պայտագարկ (նալբանդ), գնալով որ և իցէ մասնաւոր գործոյ համար Ալէքսանդրապօլ, առնում է մի ժամացոյց և վերադառնում է գիւղ։ Գիւղականներից մինը միւս առաւօտ գնում է նրա մօտ փոքր ինչ խօսելու։ Տեսնելով ժամացոյցը հարցնում է՝ «Ակօբ ջան, մի տես, ո՞ր սհաթն է»։ Պայտագարկը որ մնացած է լինում ժամափաճառից ուսանել ժամացոյցի վերայի նշանակած բաժանմունքները, ակամայ բաց անելով, պատասխանում է՝ «երկու սհաթին պակաս ակէս արշին մի չարեք»։

⁂

Թէլաւից գրում են՝ Աւագ հինգշաբթի օրը տեղիս հայոց սբ. Աստուածածնայ եկեղեցում Բարսեղ հայրապետի հաղորդութեան համար ճառը կարդացվեցաւ հայերէն, վրացերէնի թարգմանութեամբ։ Քրիստոսի սուգը և կտակը միշտ լինում է վրացերէն։ Մեծ պասուայ քարոզը (կիրակի օրեր) լինում է վրացերէն։

ՏԵՂԵԿԱՑՈՅՑ

ՓՕՍՏԸ. Ռուսաստան և Արտասահման ամեն օր, բացի կիւրակի օրից։ Երկուշաբթի. Քութայիս, Չէրնօմօրի վիճակ, Սուխում, Երևանի գաւառ։ Երեքշաբթի. Բագու, Գանձակ, Դաղստանի նահանգ (թեթև փօստը)։ Չորեքշաբթի Քութայիս և Ալէքսանդրապօլ։ Ուրբաթ Քութայիս, Երևան, Նուխի, Զաքաթալ, Ախալցխայ։ Շաբաթ, Բագու Գանձակ (ծանր փօստը)։

—

ՓՕԹԻ-ԹԻՖԼԻՍԵԱՆ ԵՐԿԱԹՈՒՂԻՆ գնում է ամեն օր՝ ճանապարհորդների գնացքը (մինչև փօթի) առաւօտ 8 ժամին 8 րօպէ։ Խառն գնացքը՝ (մինչև Սուրամ) երեկոյեան 8 ժամին, 17 րօպէ։ Գալիս է՝ ճանապարհորդների գնացքը երեկոյեան 10 ժամին, 49 րօպէ, խառն գնացքը 3 ժամին 13 րօպէ կէս օրից յետոյ։

—

ՀԻՒԱՆԴԱՆՈՑԸ երթևեկ հիւանդների համար գտնվում է Ս. Նշան եկեղեցու մօտ Եագօր Ղարաջևի տանը և բաց է ամեն օր հիւանդների ընդունելութեան համար առաւօտեան 8 ժամից մինչև 10 ժամը։

ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ

ԹԻՖԼԻԶԻ ՎԱՃԱՌԱՆՈՑ

(Յունիսի 20-ին)։

ՈՍԿԻՆ, (պօլուիմպէրիալ)	6	ռ.	9	կ.
ԲԱՄԲԱԿԸ Երևանու	4	„	50	„
„ երկրորդ տեսակը . . .	4	„	20	„
„ Ամերիկայի սերմից .	6	„	50	„
ԲՈՒՐԴԸ Թուշի	7	„	—	—
„ „ երկրորդ տեսակը	6	„	50	„
„ Թարեքեամի , ...	5	„	—	—
ՇԱՔԱՐԸ Ռսի (Բրօցկու)	7	„	70	„
„ „ միւս տեսակը . .	7	„	60	„
„ զագրանիցու արանցիդ.	5	„	15	„
մաքուր վճարած , ... ,	8	„	60	„
ՇԱՔԱՐԱԽԱՉԸ Ռսի.	6	„	40	„
ՂԱՀՎԱ Լիվանի լաւը.	15	„	—	—
„ Մօկօ, շատ լաւը . . .	16	„	50	„
„ Մարտինիկոի, ցածրը .	12	„	—	—

ԱԼԻՒՐԸ Երևանի առաջին տեսակը	1	„	35	„
„ „ երկրորդ տեսակը	1	„	20	„
ԱԼԻՒՐԸ Գեանջու հասարակ . .	1	„	60	„
„ Շորագեալու	1	„	50	„
ԳԱՐԻՆ Երևանի. . . . . . , . . . ,	—	—	70	„
ՊՂՊԵՂԸ	11	„	—	—
ՇԻՐԲԱԽՏԻ Հէթ.	9	„	—	—
ՄՈՄ . . . , ...	11	„	70	„

ԱՐՏԱՍԱՀՄԱՆԵԱՆ ՎԱՃԱՌԱՆՈՑ

ՓՈԽԱՆԱԿ. բարաթ պօլս. . . վճա. . .	6—70
„ „ Թաւրիզում վճա. . .	4—70
ՄԱՐՍԷԼ և Փարիզ, 100 րուբլին աժէ.	345 Ֆր.
ԼՕՆԴՕՆԻ վերա, (Օդէսայի կուրսը) 7 րուբլի $41^1/_2$ կոպէկը աժէ.	1 լիրա
ՄԱՐՍԷԼՈՒՄ բամբակի 50 քիլօ (3 փութ 2 գրվ.) ծախվում է.	— —
(ՄԱՐՍԷԼՈՒՄ Երևանու Ամերիկ. սերմի բամբակը ծախվում է .	90 Ֆր.
„ առաջին տեսակը	65 Ֆր.
„ երկրորդ տեսակը	55 Ֆր.
ՄԱՐՍԷԼՈՒՄ Թուշի սպիտակ բուրդը ծախվում է	110 Ֆր.
„ երկրորդ տեսակը. . .	115 Ֆր.
„ գառան բուրդը աժէ . .	100 Ֆր.
„ Թարաք. բուրդը աժէ . .	70 Ֆր.
„ Ղարաբ. բուրդը աժէ . :	60 Ֆր.
„ երկրորդ տեսակը. . .	55 Ֆր.

ԿՕՍՏԱՆԴՆՈՒՊՕԼՍՈՑ խարջ Նուխվայ թելն (մետաքսը) շատ ընտիրը 147 րուբլի։

ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳԻ ՎԱՃԱՌԱՆՈՑ։

(Յունիսի 7-ին)

ԼՕՆԴՕՆ.—մի ռուբլի աժէ $32^3/_{16}$ պէնս (փոխանակ 40 պէնս)։

ՓԱՐԻԶ.—մի ռուբլի աժէ 343 սանտիմ (փոխանակ 400 սանտիմ)։

Առաջին ներքին 5% փոխառութեան տոմսակ			160
երկրորդ			157
5% Բանկի տոմսակ	„	1 շրջանի	96
„ „	„	2 շրջանի	96
„ „	„	3 շրջանի	—

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ԲԱՐՁՐԱԳՈՅՆ հաստատված վիճակախաղի մասնաժողովը յօգուտ բարեգործական և կրթողական ՀԻՄՆԱՐԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐԻ Կովկասում և Անդրկովկասում, Օգոստափառ հովանաւորութեամբ Նորին Բարձրութեան ՕԼԳԱ ՖԷԴՕՐՕՎՆԱՅԻ, պատիւ ունի յայտնել որ բաց անելով իր գործունէութիւնը, ծախելու է 200,000 տոմսակ, ընդամէնը 2,000 ստացուածք (վիիգրիշ), որոնցից գլխաւորները՝ ա) Հող, մասամբ Սև ծովի ափին, մասամբ կովկասեան ուրիշ տեղերում, որք յարմար են գիւղատնտեսութեան համար. Հինգ ստացվածք 200 դէսիատինի տարածութեամբ իւրաքանչիւրը, հինգը 100 դէսիատին, տասը,—50 դէսիատին։ բ) Ոսկեայ և արծաթեայ իրեր. երկու ստացվածք 1500 րուբլի իւրաքանչիւրը, հինգ 1000 ր. տասը 500 րուբլով, տասը 200 րուբլի, տասն և հինգը հարիւր հարիւր րուբլի։ գ) Հազար ինն հարիւր և երեսուն ութ ստացվածք ոսկեայ և արծաթեայ ոչ այնքան թանգագին իրեր, նոյնպէս և բրոնզից և այլն։

Տոմսակի ԳԻՆԸ է 1 րուբլի.

Տոմսակներ կարելի է ստանալ պալատական կանտօրաներում, գաւառական և նահանգական հիմնարկութիւններում և քանի մի մասնաւոր անձանց մօտ, որք բարեհաճել են նըպաստել այդ գործին։

Պատիւ ունինք յայտնել, որ մենք եկանք Թիֆլիս բերելով մեզ հետ ՕԴԱՄՈՒՂ ԳՈՐԾԻՔՆԵՐ հիւրանոցների և մասնաւոր տների համար։ Այդ գործիքները, որպէս ժամանակակից նոր գիւտ, բանելով միայն օդի ճնշման օգնութեամբ, ներկայացնում են անթիւ յարմարութիւններ և չեն ենթարկվում փչասվելուն։ Եւրօպական մեծ քաղաքների նշանաւոր հիւրանոցներ և մասնաւոր տներ գործ են ածում այդ մեքենաներ, որք իրանց տևողութեամբ և յարմարութիւններով գերազանցում են մինչև այժմ հնարածներից։ Պ. պ. հիւրանոցատէրերը և տանտէրերը, որք կը կամենան ծանօթանալ գործիքի կազմակերպութեան հետ, և տեսնել նրա գործակատարութիւնը, թող բարեհաճեն թողնել իրանց հասցէները տեղական լրագիրների խմբագրատներում, որ նրանց ուղարկվի գործիքը և մեկնվի նրա գործադրութիւնը։

Գործիքի գնելը յանձն են առնում։

ՄԱՅԷՐ ԵՒ ԳԻԼՋՆ

Յակոբ Վանցեանցի ժառանգները պատիւ ունին յայտնելու ինչպէս տեղաքաղաքացի, նոյնպէս և օտարերկրացի վաճառականներին, որ յուլիսի 25-ից 1873 թուի նրանք բաց անելու են առանձնակարգ Գործակատարութիւն ապրանքների տեղափոխութեան „Правдолюбецъ“ (պրավդօլիւբէց) Ֆիրմայով,—Թիֆլիսում, Փօթիում, Կ. Պօլսում, իսկ օգոստոսի 25-ից և Մարսէյլում։ Վանցեանցի ժառանգները բոլոր միջոցները գործ են դնում ապրանքների շուտ տեղափոխութեան համար, կատարեալ երաշխաւորութեամբ, որ ամենքը որք բարեհաճեն դիմել յիշեալ գործակատարութեանը յանձնարարութիւններով, ամեն կողմից բաւական կը մնան իրանց ապրանքների շուտ և ճիշդ տեղափոխութեան մասին, մատչելի գներով։

Գլխաւոր գործակատարութիւնը գտնվելու է Փօթի քաղաքում, կառավարութեամբ Տիգրան Յակոբեան Վանցեանցի։

Ժառանգներ—եղբայրներ Տ. Գ. և Ե. Վանցեանց։

Նորերումս դուրս եկաւ և ծախվում է Վ. Շահվերդեանի «ՆԿԱՏՈՂԱԿԱՆ ՈՒՍՈՒՄ» անունով սկզբնական գործնական ձեռնարկը տարրական ուսումնարանների համար. գինն է 50 կ.։—Ճանապարհի ծախսը հեղինակի վերայ է։ Ծախվում է Թիֆլիսի գրավաճառանոցներում և պ. Ռ. Երզնկեանցի խանութում, Կուկիայի կամուրջի վերայ։—Օտար քաղաքցիները կարող են ստանալ ուղղակի հեղինակից այս հասցէով. Тифлисъ. Василію Шавердову, въ редакцію газеты „Мшакъ“.

Գիրքը բաղկանում է 8 վեցածալ թերթերից. բնագիրը, բացի յառաջաբանից և ցանկից, բաղկանում է 176 երեսից և 101 յօդվածներից զանազան ծանօթութիւններով։ Գրքի բովանդակութիւնը։

Առաջի մաս ա) ուսուցանելու եղանակը բ) դասատան մէջ գտնվող առարկաների հետ ծանօթութիւն. գ) նախընթաց կրթութիւնների մէջ նկարագրած առարկաների համեմատութիւնը (նմանութիւն և զանազանութիւն). բնական պատմութեան սկիզբը դ) ընտանի կենդանիներ, ե) վայրենի կենդանիներ. զ) այս կենդանիների համեմատութիւնը միմեանց հետ (նմանութիւն և զանազանութիւն). Թռչուններ, ը) սողուններ և ձկներ. թ) միջատներ, ժ) մարդ, ի) ծանօթութիւն հայրենիքի հետ։

Երկրորդ մաս. խառն հատուածներ ընթերցանութեան համար. այս մասը բաղկանում է 33 յօդվածներից։ Այս յօդվածների բովանդակութիւնը վեր առած է երեխայի շրջապատող կեանքից և բնութենից։

Дозволено Цензурою. Тифлисъ, 20 Іюня 1873 г. Մէլիքովի և ընկ. տպարան Խմբագիր—Հրատարակող Գրիգոր Արծրունի